

ЛАТИНСЬКА МОВА І ФАХОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Викладач: д.філол.н, доц.

Гриценко Світлана Павлівна

тел.: 0509506664

ap730518@gmail.com

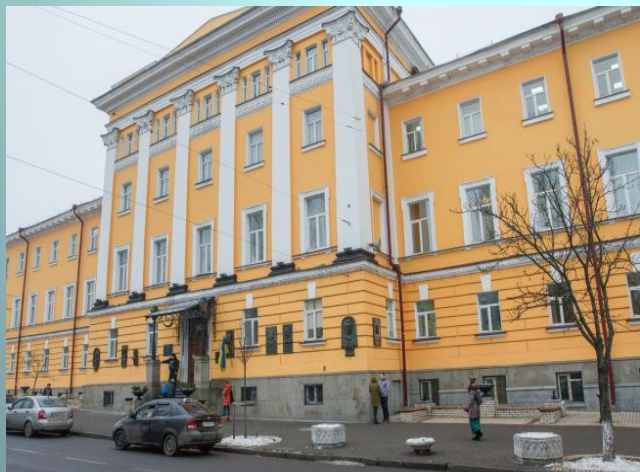
<https://meet.google.com/ecf-rtgy-vbo>

Кафедра загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики

Локація: Інститут філології

бульв. Тараса Шевченка, 14

тел.: 0442393415

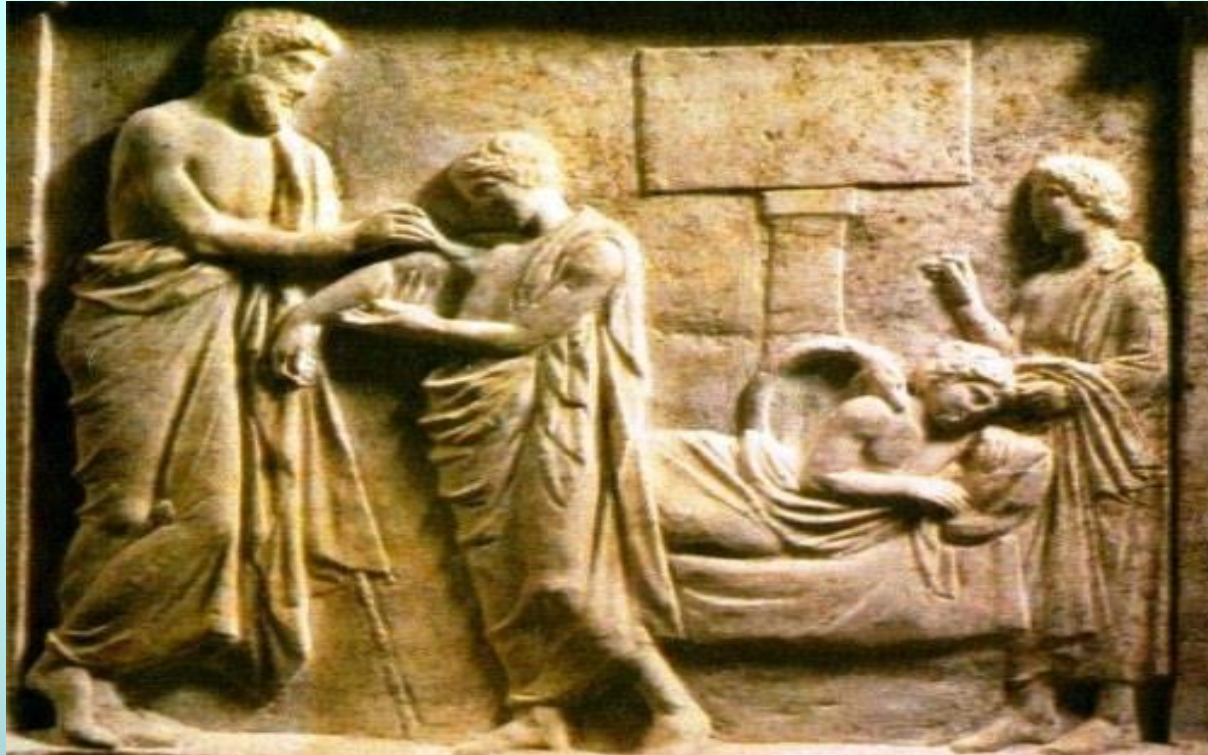
РОЗВИТОК МЕДИЦИНИ В РИМІ

**Лікареві не обов'язково вірити в
медицину: хворий вірить у неї за двох**

Жорж Елґозі

Здоров'я античне суспільство розцінювало як громадянську доблесть на рівні з іншими громадянськими рисами особистості

Н. Позднякова

«Leges duodecim tabularum»

табл. II, зак. 2: тяжка хвороба - вагома підстава неявки на судове засідання

табл. IV, зак. 1: якщо жінка народила на 11-му місяці після смерті чоловіка, то виникає справа про те, що вона завагітніла після того, як помер її чоловік, оскільки людина народжується на 10-му, а не на 11-му місяці

табл. VIII, зак. 25: ліки є отрутою і якщо хто-небудь говорить про отруту, то має вказати шкідлива чи корисна вона є для здоров'я

табл. V, зак. 7: якщо хтось впав у божевілля, то нехай владу над ним самим і його майном візьмуть родичі

табл. VII, зак. 2: якщо копають могилу на приватній території, то від сусідів необхідно відступити настільки, наскільки глибоко викопана яма

табл. VII, зак. 8: якщо громадський струмок або водопровід завдав шкоди приватному володінню, то господареві відшкодовували збитки

табл. X, зак. 1: хай мерця не ховають і не спалюють у місті

табл. IV, зак. 1: з легкістю мало бути позбавлене життя немовля, яке вирізнялося винятковим каліцтвом

табл. VIII, зак. 2: якщо хтось покалічить іншого та не помириться з потерпілим, то нехай і йому самому буде зроблено те саме

табл. VIII, зак. 3: якщо рукою або палицею зламає кістку вільній людині, хай заплатить штраф у розмірі 300 асів, якщо рабові – 150 асів

Медична теорія і практика Стародавнього Риму розвивалася під значним впливом грецької медицини. Медичні знання Стародавнього Риму в більшості своїй були засновані на вченні грецького лікаря - Гіппократа. Римляни активно користувалися всіма методами діагностики і лікування, відомими в Стародавній Греції.

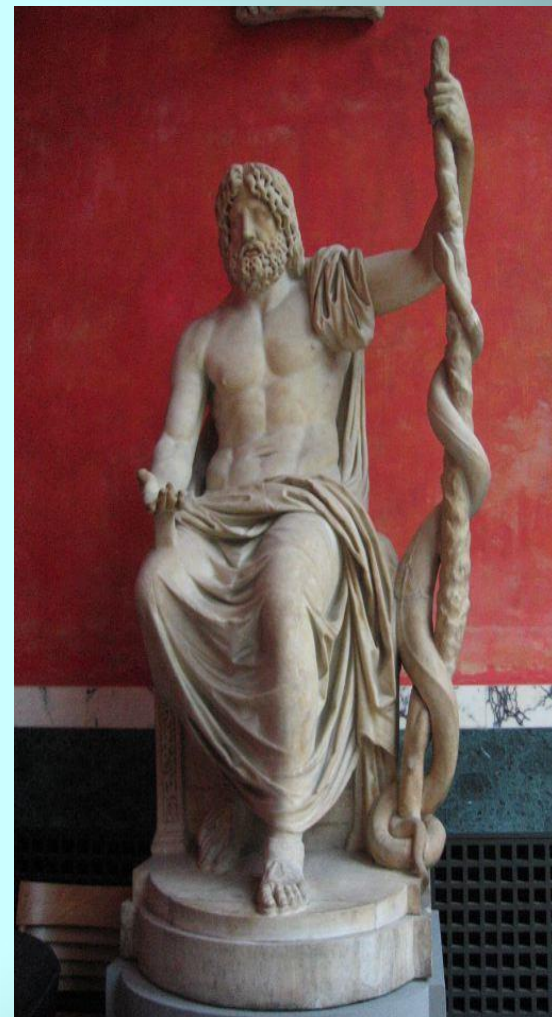

ІСТОРІЯ ДОГІППОКРАТІВСЬКОЇ МЕДИЦИНИ

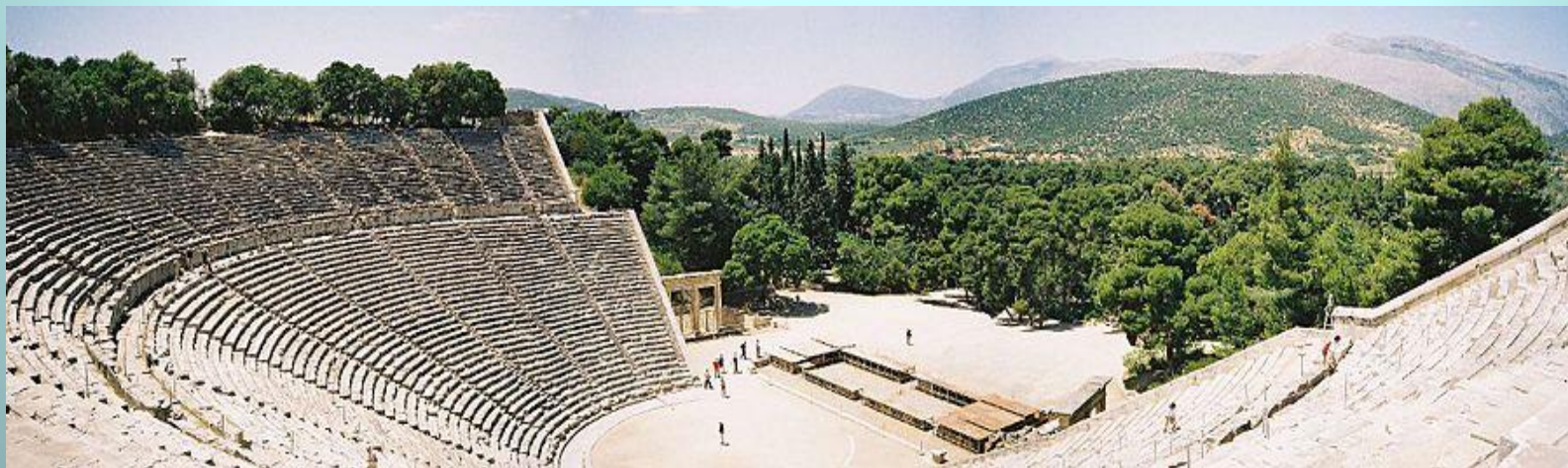
Асклeпій (від гр. Ασκληπιός) чи **Ескулап** від лат. *Aesculapius*) - давньогрецький бог лікування, син Аполлона й Короніди. Мистецтва лікування навчився від кентавра Хирона. Мав здатність воскрешати мертвих.

Зевс блискавкою убив Асклепія за те, що той повернув до життя мертвого Іполіта й тим самим порушив встановлений богами порядок (**Пліній**)

Гесіод зображує Асклепія не як бога, а як героя.

Асклепій став шанованим у Римі після страшної моровиці 293 р. до н.е. Згідно з переказом, римляни звернулися до книг Сивіли за порадою, де вчитали, що моровиця вщухне, коли приведуть у Рим бога Ескулапа з його Епідаврського святилища. В Епідавр вирядили посольство по священну змію бога, яка, за переказом, добровільно пішла за римлянами на їх корабель, а після прибуття в Рим вибрала для свого житла Тибрський острів. Цей острів так і залишився присвяченим богові, а коли будували набережну, то зробили її у формі плавучого корабля, прикрашеного статуєю Ескулапа. 291 р. до н.е. тут відбулося освячення храму на його честь. Як і в Епідаврі, в Тибрській святині Ескулапа практикували спосіб лікування хворих у снах, званих **інкубаціями**. Під час такого сну хворі отримували необхідні поради;вилікувані присвячували богові обіцяні подарунки і написи подяки.

ШКОЛИ АСКЛЕПІАДІВ

Нащадки Подаліра (одного із синів Асклепіада) були професійними лікарями. Вони поділилися на три гілки — **Коську** (на о. Кос), **Кнідську** (у м. Кнід, Мала Азія) та **Родоську** (на о. Родос), які взаємодіяли між собою, вважаючи себе частинами єдиної родини Асклепіадів.

Родоська гілка швидко зникла, сучасники не мають даних стосовно імен лікарів із родини Асклепіадів Родоських та їхньої діяльності .

Коська та Кнідська школи змагалися між собою на професійному ґрунті.

КНІДСЬКА ШКОЛА

Відомо лише про двох лікарів з Кнідської гілки: **Евфоріон** (був таким же знаним та поважним, як і відомий Гіппократ Коський); **Ктесій** (особистий лікар перського царя Атаксеркса II Мнемона й його родини, зробив блискучу кар'єру при царському дворі; автор твору «Історія Персії»)

Кнідська школа нагадувала медичну асоціацію лікарів. Вони створили збірку з лікарських знань - «Кнідські вислови» (сер. IV ст. до н.е.); побудували медичну бібліотеку.

Асклепіади виголошували «Клятву Асклепіадів» - ознака належності до поважної родини; вона закарбована у Дельфах. У ній згадується про існування «асоціації» між коськими та кнідськими Асклепіадами.

На початку III ст. до н.е. відбувається занепад Кнідської медичної школи Асклепіадів.

КОСЬКА ШКОЛА

До Гіппократа найвідомішими представниками Асклепіадів з о. Кос були **Небр** та **Гіпполох**.

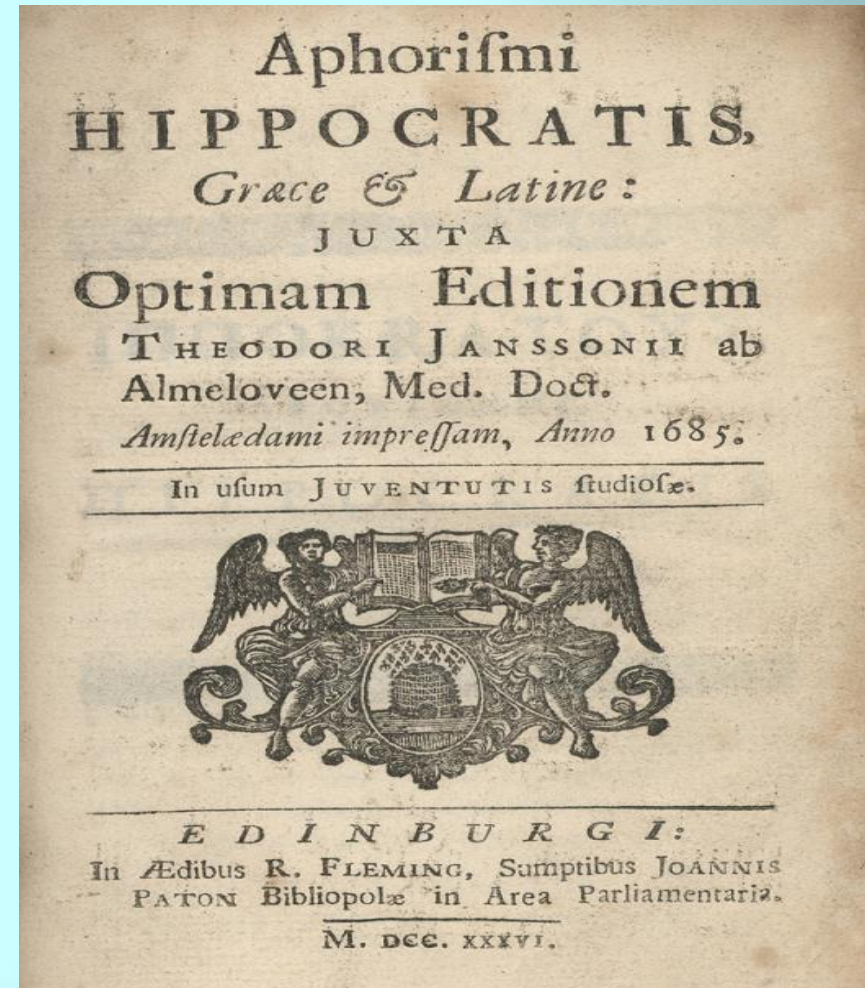
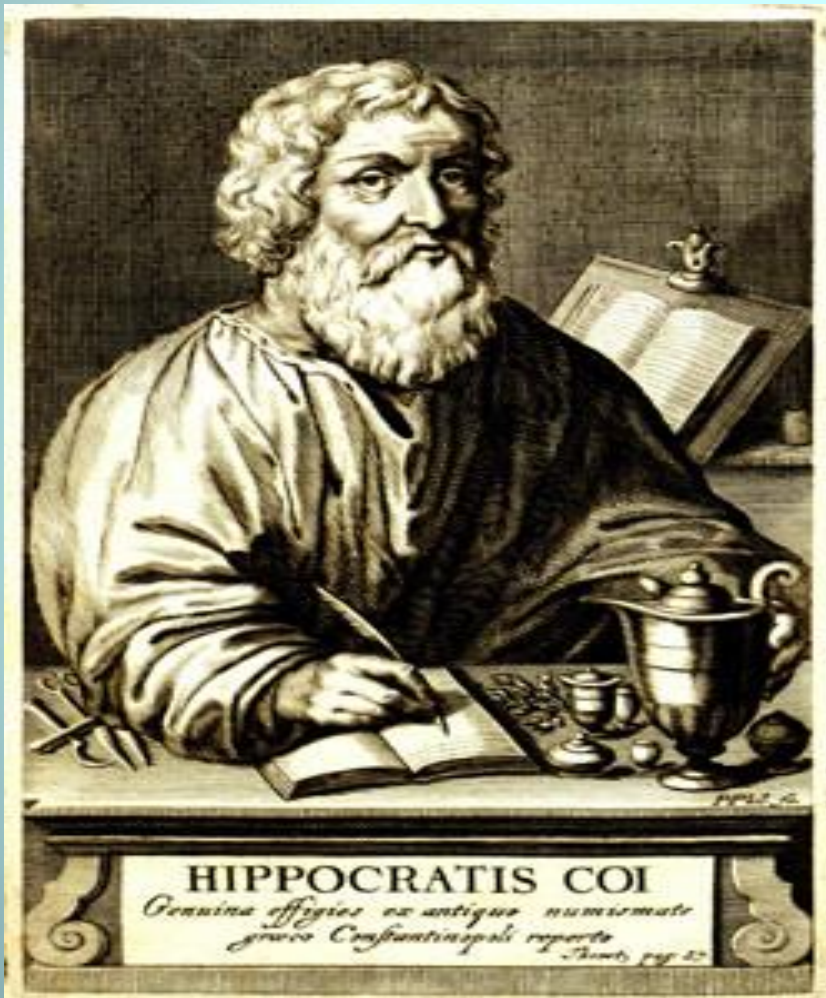
Небр був шанованим і авторитетним у грецькому світі. У 590 році до н.е. під час облоги м. Крізи почався мор серед амфіктіонів. Прибулий сюди Небр разом із сином Хризом допомогли виправити ситуацію. До того ж Небр узяв активну участь в облозі, він отруїв воду, що текла по водогону до міста, й у мешканців Крізи почався пронос.

Гіпполох, окрім лікарської справи, займався і політичною діяльністю. На той час родина коських Асклепіадів була пов'язана з багатьма знатними сім'ями острова. Гіпполох Асклепіад разом із Кадмом, представником аристократів, у 490-х рр. очолили о. Кос. У 490 р. за їх ініціативи почалося повстання проти перського панування. Проте перси незабаром захопили острів. Гіпполох та Кадм вимушені були втекти.

Гіппократ (бл. 460-377 рр. до н.е.)

Античні історики називали його “зіркою і світлом лікарського мистецтва”, “батьком медицини”.

Корпус Гіппократа - збірник творів давньогрецького цілителя, лікаря і філософа. На думку дослідників, частина творів має інше авторство.

HIPPOCRATES

Engraving of Hippocrates, showing him with a long beard and a dark hood, pointing towards the viewer. The engraving is set within a rectangular frame on a light-colored background.

Коментатори КГ (зокрема Гален) відзначили неоднорідність стилю і суперечливість змісту. Одні стверджують, що Гіппократ прожив дуже довго, деякі твори написав молодим, а інші в старості (звідси відмінна стилістика). Інші вказують, що до КГ увійшли твори ще сімох членів родини (сина Фесалла і Драконта, зятя Поліба та ін.). Безпосередньо Гіппократу, як визнають дослідники, належать твори з 8 по 18.

Корпус Гіппократа

Етика і деонтологія

1. Клятва
2. Закон
3. Про лікаря
4. Про благопристойність
5. Повчання

Загальна медицина

6. Про мистецтво
7. Про давню медицину

Теорія медицини. Анатомія. Фізіологія. патологія

8. Про анатомію
9. Про серце
10. Про м'ясо
11. Про залози
12. Про природу кісток
13. Про природу людини
14. Про насіння
15. Про природу дитини
16. Про хвороби
17. Про їжу
18. Про соки
19. Про вітри
20. Про кризи
21. Про критичні дні
22. Про седміриці

23. Про повітря, води і місцевості

Дієтологія

24. Про дієту
25. Про сновидіння

Прогностика

26. Прогностика(грец. Προγνωστικόν, російський аналог - Прогнозування)
27. Косські прогнози
28. Пророцтва

Приватна патологія і терапія

29. Епідемії
30. Про дієти при гострих хворобах 1
31. Про дієти при гострих хворобах 2
32. Про страждання
33. Про хвороби
34. Про внутрішні страждання
35. Про священні хвороби
36. Про місця в людині
37. Про вживання рідин

Хірургія

38. Про лікарський кабінет
39. Про переломи
40. Про вправлення суглобів
41. Книга про важелі
42. Про рани голови
43. Про рани і виразки

44. Про гемороїди

45. Про фістули

Очні хвороби

46. Про зір

Акушерство та гінекологія

47. Про хвороби дівчат
48. Про природу жінки
49. Про жіночі хвороби
50. Про безпліддя
51. Про зверхплодотворення
52. Про семимісячний плод
53. Про восьмимісячний плод
54. Про ембріотомію

Дитячі хвороби

55. Про прорізування зубів

Резюме до всіх розділів

56. Афоризми

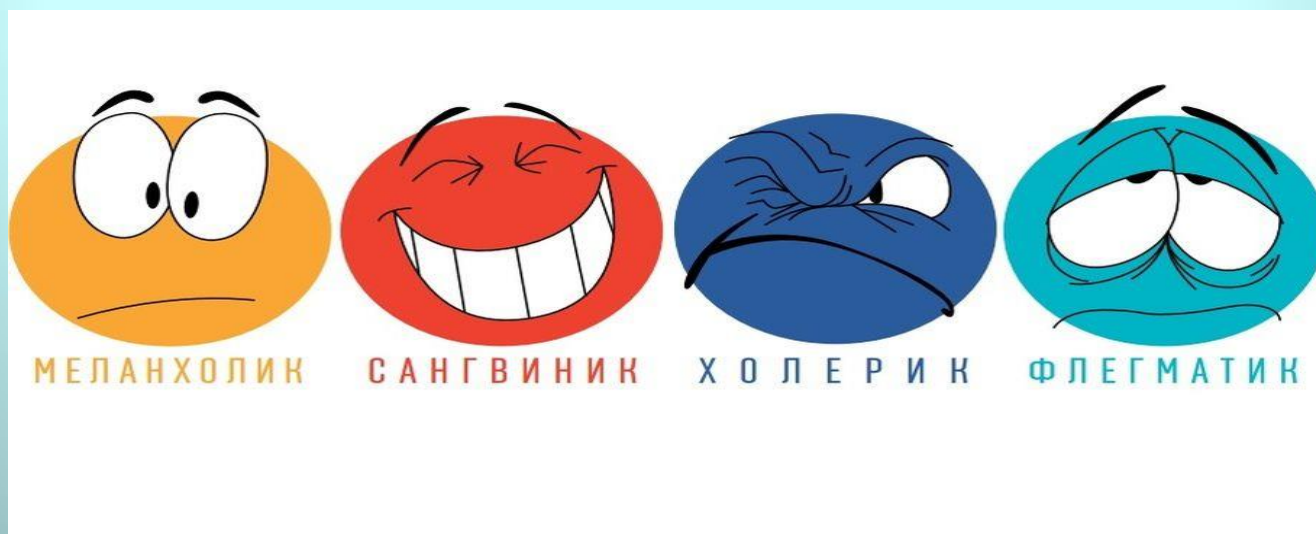
Біографічні легенди

57. Листи
58. Декрет афінян
59. Мова при жертovníку
60. Мова Фесалла про посольство до афінян

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ ГІППОКРАТА

- Людський організм співвідносний з будовою космосу: тіло - безкінечне коло, кожна частина якого тісно пов'язана з іншими
- Чотирьом першоелементам природи (вогню, воді, повітрю, землі) відповідають властивості людського організму (теплий, холодний, вологий, сухий), з якими співвідносяться життєдайні соки (кров, слиз, жовта жовч, чорна жовч)
- Душевний стан визначається міксом основних соків (*сангвінік, флегматик, холерик, меланхолік*). Якщо стихії рівномірно змішані в організмі людини - вона здорова
- Висував вимоги: чистота, помірність в їжі й питві, можливість надати природі вести своє лікування, жити там, де чисте повітря
- Закликав лікарів: давати користь і не шкодити, протилежне лікувати протилежним, лікуючи, допомагати природі і, дотримуючись доцільності, берегти хворого

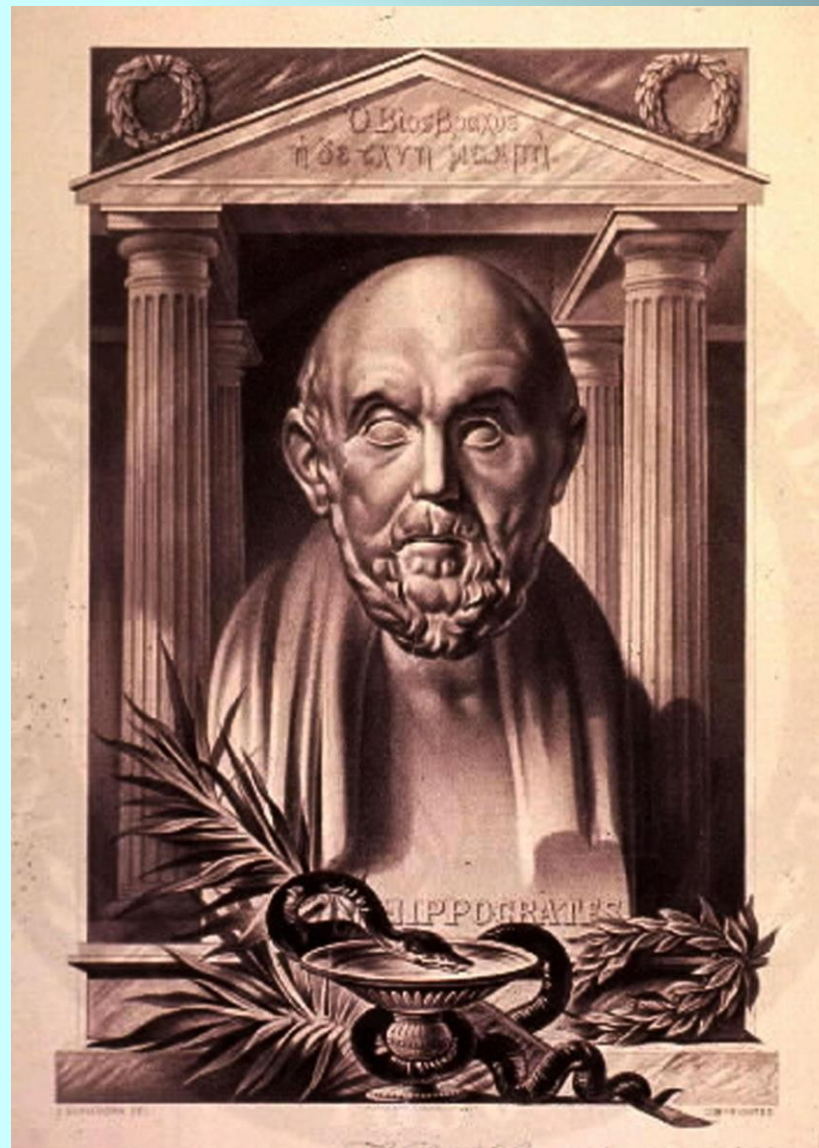
На основі Гіппократової теорії поступово сформувалося вчення про темперамент. Залежно від переважання тієї або іншої рідини в організмі, людина має відповідні темпераментальні характеристики: оптимістичну, життєрадісну (**сангвінічну**) вдачу мають ті, у кого більше крові; сумні і пригнічені (**меланхоліки**) люди, у яких переважає чорна жовч; дратівливі й збудливі (**холеріки**), у яких дуже багато світлої жовчі; апатичні, байдужі (**флегматики**) люди, що мають більше за інших в організмі мокроти (флегми).

Гіппократ написав перший трактат, присвячений епілепсії «Про священну хворобу». За античних часів епілепсію пов'язували з чарівництвом і магією, тому і називали «священною хворобою». Вважалося, що боги насилали цю хворобу на людину, яка веде несправедне життя. Проте Гіппократ висунув гіпотезу, що **напади провокуються змінами у мозку.**

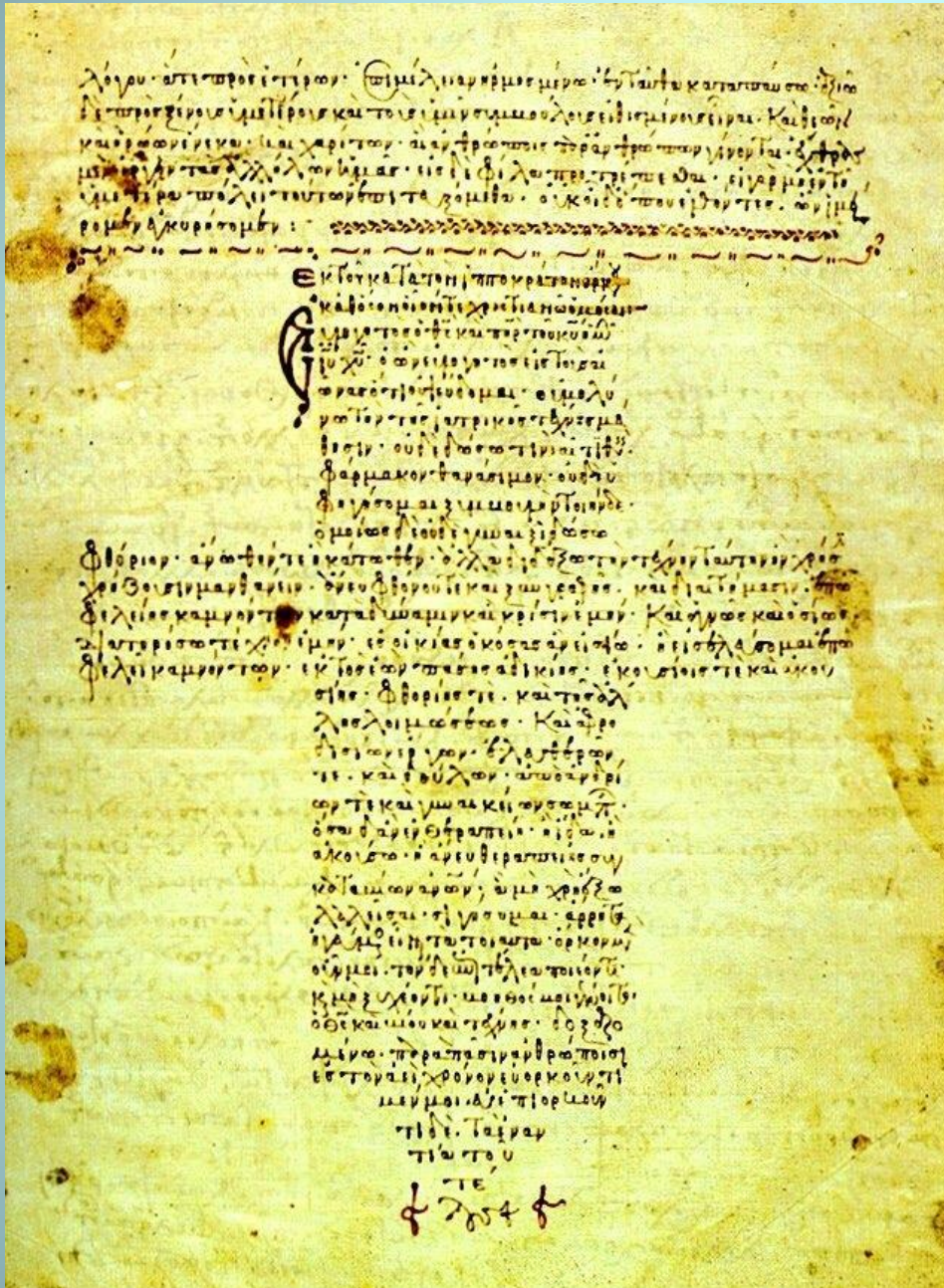

У книзі «**Про дієту**» Гіппократ попереджав, що бобові викликають метеоризм, сприяють неспокійному сну і спричиняють сексуальні бажання. Але зелені бобові, на відміну від стиглих, в значній мірі позбавлені цих властивостей. Щоб бобові приносили менше шкоди, потрібно їх замочувати й піддавати дії лугу.

КЛЯТВА ГІППОКРАТА

Вважається, що документ було створено у 5 ст., проте місце знаходження оригіналу невідоме. Текст клятви Гіппократа було видозмінено та переписано, так як він містив сумнівні з точки зору сучасного суспільства «мотиватори» і обов'язки.

ВІДОМІ ВИСЛОВИ ГІППОКРАТА

- Шлюб – це лихоманка навиворіт: починається жаром, а закінчується холодом
- Лікар – філософ: адже нема великої різниці між мудрістю й медициною
- Лікує хвороби лікар, але виліковує природа
- Протилежність лікується протилежним
- Усунь причину, мине й хвороба
- Ні ситість, ні голод і ніщо інше не добре, якщо перевищити міру природи
- Медицина воістину є найблагороднішим з усіх мистецтв
- Людина повинна знати, як допомогти собі самій, коли хворіє, маючи на увазі, що здоров'я є найбільшим багатством людини

ПЕРШИЙ ЛІКАР-ПРОФЕСІОНАЛ В РИМІ

У кін. 3-го на поч. 2-го ст. до н.е. вільні грецькі лікарі зробили першу спробу оселитися в Римі.

Першим серед них був **Архагат** - лікар-хірург з Пелопоннесу, в Римі з'явився у 219 р. до н.е. Приїхав він вчасно: насувалася війна з Ганнібалом і на нього чекала чимала практика.

Архагату надали римське громадянство і куплене на державні кошти приміщення для лікування своїх пацієнтів.

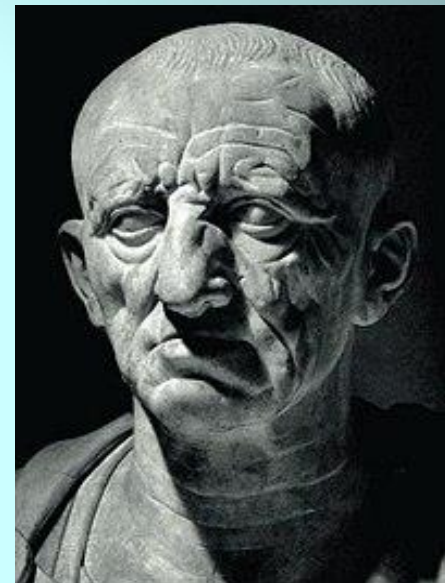
Однак способи, які він застосовував при лікуванні, викликали спротив серед римських громадян і спровокували ненависть до ескулапа.

Опозиція грецькій медицині в Римі

До завоювання Греції (146 р. до н.е.) в медицині римлян переважали емпіричні засоби, головним чином ліки рослинного походження. Для підтримання здоров'я радили **простоту і поміркованість** у їжі і взагалі в житті. Римляни вважали, що **краще попередити хворобу, ніж її лікувати**. Найкращими ліками називали фізичну працю.

Відомості про цей період черпаємо з тогочасних юридичних законів та праць Марка Порція Катона Старшого (234-149 рр. до н.е.). Порцій Катон наполегливо застерігав своїх співвітчизників від запозичення грецьких звичаїв, їхніх медичних засобів, які, мовляв, розслаблюють простий, але доблесний дух справжніх римлян. Він відстоював традиційну римську «простоту звичаїв». Сам Катон Старший оглядав тих, хто жив поруч з ним, часто призначаючи капусту в якості лікування для багатьох захворювань, починаючи від запорів і закінчуючи глухотою. Він видав чіткі інструкції, як готувати капусту для пацієнтів з конкретними захворюваннями. Ще в його працях знаходимо поради щодо лікування вивихів, переломів, ран, а також можна зустріти багато засобів містичного характеру.

ЛІКАРЮВАННЯ

У ранньому республіканському періоді цим ремеслом почали займатися раби родом з Греції, Малої Азії, Єгипту. Потреба в ескулапах все ж таки була, тому кожен забезпечений громадянин Риму прагнув мати раба-медика, використовуючи його працю у своїй родині і для надання допомоги родичам. Високий професіоналізм лікаря-невільника створював авторитет його хазяїну.

Поступово лікарі стали займатися вільною практикою, що було надзвичайно прибутковою справою. **Вільновідпущений медик був зобов'язаний безкоштовно лікувати свого господаря і членів його родини, рабів, друзів, а також віддавати йому частину своїх заробітків.**

Наскільки вигідною була ця праця, свідчить епітафія на могилі лікаря Публія Децимія, з якої ми дізнаємось, що він за своє відпущення на волю заплатив 50 тис. сестерціїв, а також дав на спорудження статуй в храмі Геракла 30 тис. сестерціїв, на благоустрій суспільних доріг – 37 тис. сестерціїв.

АСКЛЕПІАД (124-56 рр. до н.е.)

Тіло людини також складається з атомів, між якими є пори, канали, через які виділенням поту та випаровуванням регулюється діяльність організму.

Особливого значення надавав «невидимому диханню» шкіри, яке потрібно підтримувати частими купаннями, вологими розтираннями, фізичними вправами.

Процес лікування повинен не обтяжувати хворого, а бути «безпечним, швидким і приємним» (*tuto, cito et jucundo curare*).

«Надмірна поспішність і бажання догодити хворому небезпечні».

Не був прибічником медикаментозних засобів

Сили природи в перебігу хвороби бувають не лише корисними, а й шкідливими (*non solum prodesse naturam, verum etiam nocere*)

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ МЕДИЧНОЇ ТЕОРІЇ

На кін. I ст. до н.е. в Римі діяли 4 *медичні школи*:

- **догматики** (лікарі акцентували увагу на вивченні анатомії, а в теорії спиралися на філософію Платона, Аристотеля, стоїків, Епікура)
- **емпірики** («медичні скептики»; ігнорували філософські аргументи як бездіяльні в медичній практиці)
- **методики (методисти)** (заперечували всі медичні напрямки; об'єкт лікування – індивідуальний пацієнт; не визнавали теорію; керувалися лише оглядом безпосередньо людського організму)
- **пневматики** (причиною хвороби вважали порушення пневми – особливої життєвої сили в людському організмі)

Становище лікарів у Римі змінилося в 46 р. до н. е., коли Юлій Цезар прийняв закон, згідно з яким лікарі-іноземці отримували римське громадянство. На час проведення військових кампаній ескулапа та його синів звільняли від військової служби. Подібні привілеї залучили в Рим іноземних лікарів, що призвело до їх надлишку, конкуренції і в результаті - до вузької спеціалізації: окремі методи лікування, не кажучи вже про певні групи хвороб, стали предметами окремих спеціальностей. Поряд з очними, вушними, зубними лікарями, існували лікарі, які лікували тільки фістули або тільки страждання сечового міхура; були лікарі, які робили лише певну операцію, наприклад прокол живота, каменерозсікання, операцію грижі тощо; були, нарешті лікарі, які послуговувалися лише одним методом лікування (водою чи вином)

MEDICI

Професійний рівень і соціальне становище лікарів було різним:

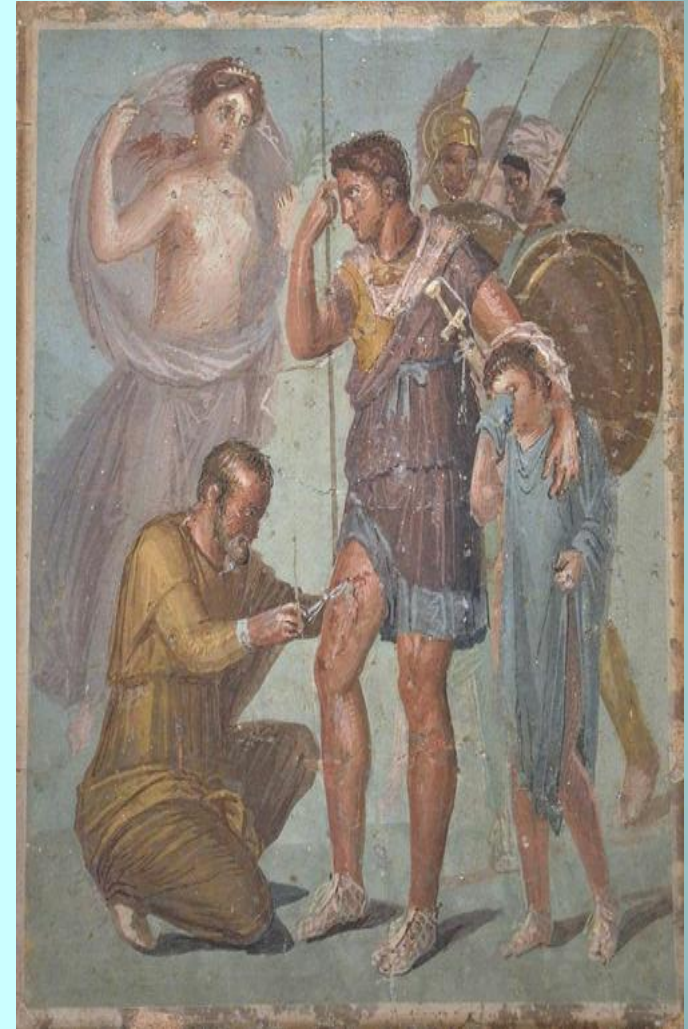
- лікарі, які виловлювали пацієнтів на вулиці, брали за свої послуги помірну плату
- «модні» лікарі, які вимагали за консультацію по декілька сотень сестерцій
- відверті шарлатани, які охоче вели розмови на медичні теми. Воюючи за клієнтуру, вони часто на площах влаштовували імпровізовані «учені» дебати, бажаючи вразити міський натовп. Фесал брався навчити медицини усіх бажаючих всього за 6 місяців (таких учнів Гален називав «фесаловими віслюками»). Гален писав: *«Між розбійниками і римськими лікарями не існує іншої різниці, як тільки та, що перші в горах, а другі в Римі роблять свої ганебні вчинки»*.

Ставлення населення до лікарів було неоднозначним, оскільки медична освіта в Ранній імперії була безсистемною: в епітафіях згадуються і добросовісні лікарі, і ті, які відправили на той світ родичів. Тому бажання мати свого домашнього лікаря було цілком обґрунтованим

ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІЯТРІВ

Високий статус лікарів був закріплений у часи імперії введенням **посад архіятрів**. Спочатку, в I ст. була затверджена посада **archiatros palatini** (двірський лікар), який поєднував лікарювання з виконанням деяких адміністративних функцій, далі з'явилися **archiatri provinciales** – головні лікарі населених пунктів та **archiatri populares** (посада була введена на початку IV ст.) – медики, що обслуговували населення. Архіятри отримували заробітну платню від держави, але їм не заборонялося займатися приватною практикою.

Першим імператорським архіятром у Римі вважається Ксенофон (I ст. н.е.) - особистий лікар імператора Клавдія, якого Клавдій представляв як нащадка оспіваного легендами Ескулапа.

ЛІКАРІ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Лікарі Р.І. об'єднувалися в **медичні колегії** і право на їх формування було гарантовано спеціальним декретом. Об'єднані в колегію, архіатри знаходилися під контролем і на фінансуванні міських органів влади й центрального уряду, які стежили за їх виборами й призначеннями. Процедура виборів нагадувала строгий іспит; після нього лікар одержував звання «**Medicus a Republica probatus**» («Лікар, затверджений державою»).

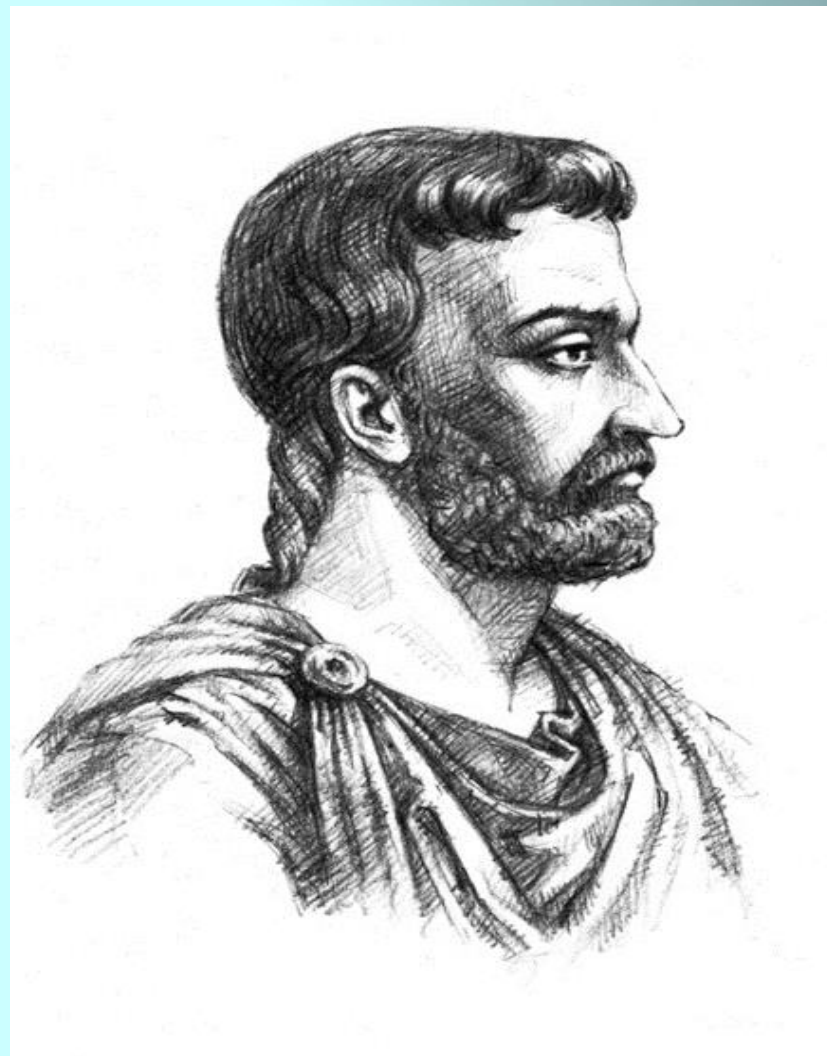
Антоній Пій визначив кількість лікарів, необхідних місту, залежно від його розмірів: 10 – для великих міст, 7 – для середніх, 5 – для невеликих населених пунктів. Цих лікарів місто утримувало на свої кошти і надавало ряд преференцій

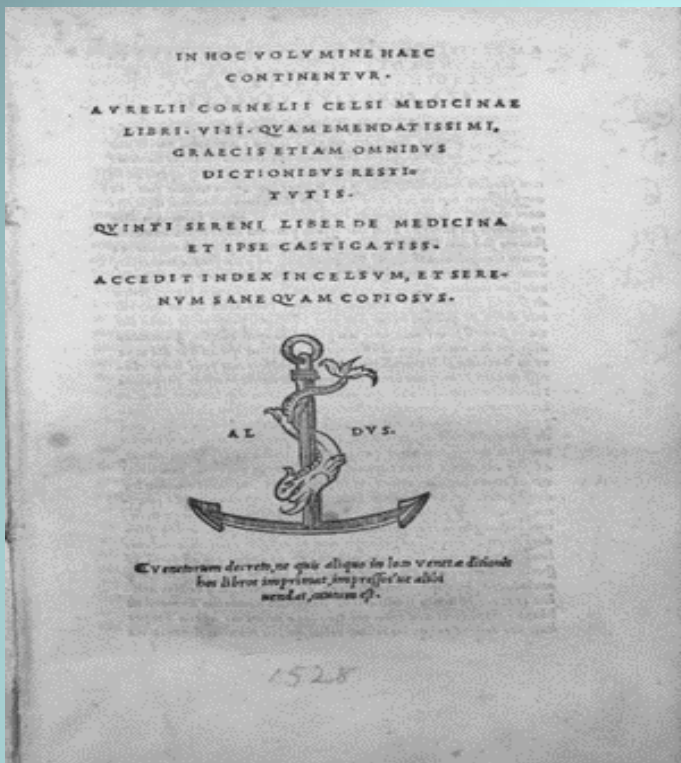
Серед лікарів були: хірурги; терапевти; окулісти; акушери; стоматологи; військові медики; лікарі, які обслуговували бібліотеки; лікарі, які обслуговували учасників гладіаторських шкіл (Гален замолоду працював лікарем у школі гладіаторів у Пергамі).

Акцент у лікуванні робився на профілактику, а не на виліковування.

АВЛ КОРНЕЛІЙ ЦЕЛЬС (14 р. до н.е. – 37 р. н.е.)

Римський лікар і мислитель; народився у Нарбонській Галлії; замолоду перебрався в Рим; здобув медичні знання, навчаючись у грецьких лікарів, які проживали в Римі. Був всебічно розвиненою людиною, окрім медицини добре розбирався в інших галузях знань, таких як: філософія, юриспруденція, риторика, військова справа тощо. Енциклопедичні знання Цельса відображені у його праці «Мистецтва» («Artes»). Дотепер зберігся лише розділ «Про медицину», що складається з 8 книг і на сьогодні є єдиним джерелом достовірної інформації про професійну практику тогочасних лікарів

«Про медицину»

Книга 1. Історія медицини.

Книга 2. Основи патології.

Книга 3. Конкретні хвороби.

Книга 4. Частина тіла.

Книги 5 та 6. Фармакологія.

Книга 7. Хірургія.

Книга 8. Ортопедія.

ВНЕСОК ЦЕЛЬСА У РОЗВИТОК МЕДИЦИНИ:

- заклав основи латинської анатомічної термінології
- зібрав достовірні відомості стосовно хірургії, терапії, дієтики, патології
- вивчив малярію, описав сказ, назвавши хворобу *водобоязню* (лат. hydrophobia)
- у хірургії запровадив **літотомію**, тобто операцію з подрібнення каменів у сечовому міхурі
- зробив опис пластичних операцій з відновлення носа, губ, вух
- запровадив у хірургію **лігатуру** - нитку для перев'язування кровоносних судин
- розробив методику лікування ран, вивихів, переломів, захворювань кісток, некрозів
- описав фістули, виразки, пухлини, грижі, ампутації кінцівок і трепанації черепа
- у психіатрії впровадив термін **делірій**, що значить психічний розлад з порушенням свідомості - від затьмарення до коми
- популяризував вчення Гіппократа

АФОРИЗМИ ЦЕЛЬСА:

- Бездіяльність послаблює тіло, а праця зміцнює: перша призводить до передчасної старості, а остання подовжує молодість.
- Надзвичайне наповнення шлунка шкідливо для здоров'я.
- Спокій - найкращі ліки.
- Не важливо, що спричинює хворобу, важливо, що її усуває.
- Швидко, безпечно та приємно (повинен лікувати лікар).
- Дія хірургії серед розділів медицини - найочевидніша.
- Хвороби не красномовством, а ліками виліковуються.

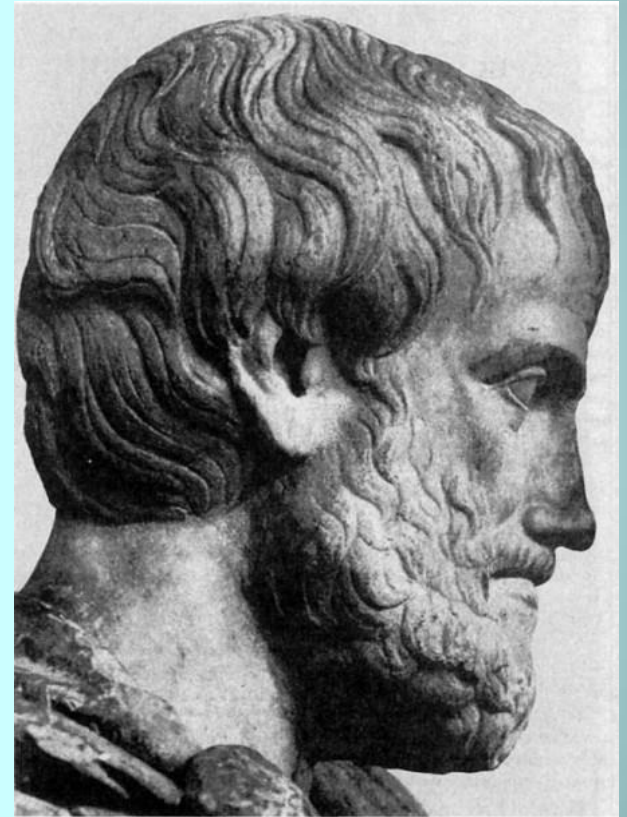
Цельс вважав корисним використовувати досвід усіх медичних шкіл: **«Немає необхідності ні виключно приймати, ні абсолютно заперечувати якесь бачення, а зберігати середину між протилежними думками»**

ДІАГНОСТИКА

Соран Ефеський (98-138 р. н.е)

Соран Ефеський - грецький лікар, методист, який жив у Римі у II столітті. Займався анатомією, хірургією та акушерством. Соран у працях «Про гострі та хронічні захворювання», «Про жіночі недуги» показав, якими потужними знаннями володіла тогочасна медична наука. Соран подає в них опис окремих захворювань, підкреслюючи відмінності їх від інших захворювань, тому в історії медицини його справедливо вважають **творцем диференційної діагностики**: перший почав відрізняти основні ознаки захворювань від другорядних симптомів, про що лише через віки писатиме англійський лікар Сиденгам. Автор творів з **гінекології, акушерства і педіатрії**: детально описав догляд за новонародженими і грудними дітьми, вперше дослідив будову жіночих статевих органів, питання перерізування пуповини і т.д. Він писав й про походи римських військ у місцевості, про різний клімат і харчування воїнів, що призводить до різноманітних захворювань. Соран посприяв створенню військових госпіталів, таборових лікарів.

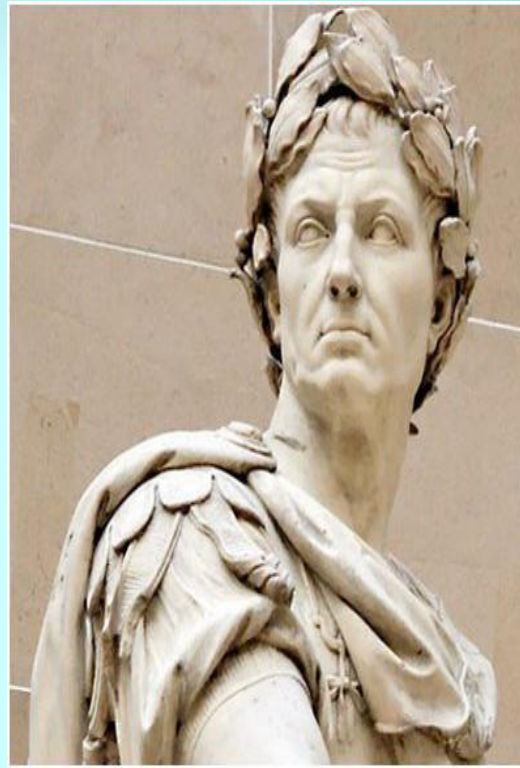
ВНЕСОК СОРАНА В РОЗВИТОК ГІНЕКОЛОГІЇ, ТА АКУШЕРСТВА:

- перший описав методи контрацепції
- описав передменструальний синдром
- назвав ознаки вагітності, встановив наявність плодових оболонок, дослідив будову плаценти
- запропонував методику догляду за породіллею
- описав особливості харчування вагітних
- розробив правила для лікаря при «веденні» пологів. Радить лікареві детально опитати породіллю, ретельно провести дослідження, терпляче спостерігати, не поспішати з хірургічними втручаннями і не дозволяти робити цього акушерці
- уперше описав розміщення матки та її анатомічну будову. Вчені наступних поколінь, продовжуючи дослідження будови статевих органів жінки, багато запозичили з робіт Сорана.

ВНЕСОК СОРАНА В РОЗВИТОК ПЕДІАТРІЇ:

- забороняв занурювати немовля в холодну воду, як це робили при хрещенні, бо вважав, що це спричинить нежить, запалення слизової оболонки гортані, бронхіт, запалення легенів
- вважав, що для дитини корисно в міру кричати, адже це розвиває її органи дихання
- новонародженим дітям він рекомендував мед, адже припускав, що він корисний для шлунку і кишківника
- радив, щоб лікарі використовували мед для накладання пов'язок, тоді рана швидше загоювалась
- проводив операцію кесаревого розтину, проте лише у випадку смерті вагітної в пізньому терміні, щоб урятувати дитину. В деяких випадках дітей справді вдавалося врятувати. Як свідчать історичні довідки з медицини, після Сорана цю операцію не застосовували, а відновили її лише у VII ст. н.е.

Саме кесаревому розтину зобов'язані своїм життям Юлій Цезар, Публій Корнелій Сципіон Африканський та деякі інші відомі історичні особи.

- дав інформативний опис хронічного болю голови та мігрені
- першим у своїх працях описав рахіт як хворобу, що деформує ноги та хребет у дітей. У таких випадках він радив звернути увагу на харчування дитини, а також робити масажі з використанням олій рослин.

ФАРМАКОЛОГІЯ

Педаній Діоскорид

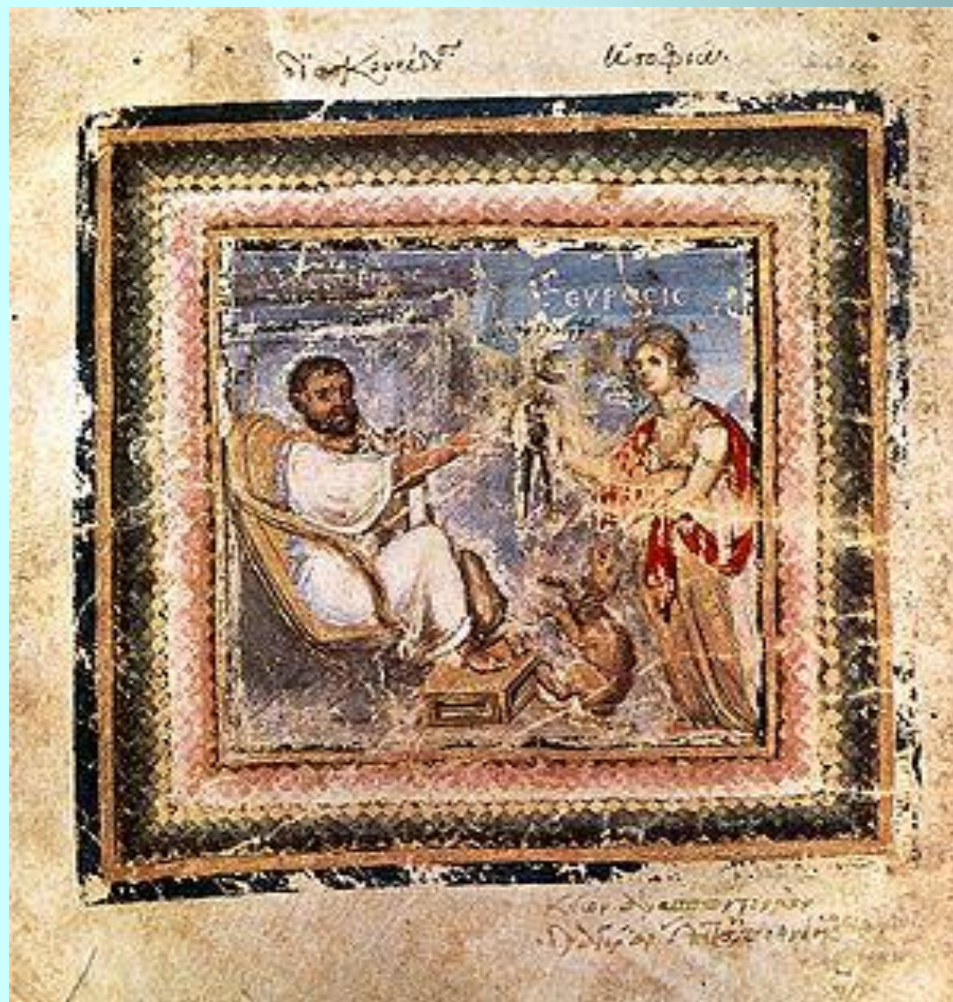
Педаній Діоскорид (близько 40 р. н.е. - близько 90 р. н.е.) - давньоримський військовий лікар грецького походження, фармаколог і натураліст, один із засновників ботаніки. Автор праці **«Про лікарські речовини»** («De materia medica»), яка містила опис 1000 різних медичних препаратів і 600 рослин, розбитих на 4 групи: *духмяні, харчові, медичні та виноробні.*

На відміну від багатьох античних авторів праці Діоскорида не потребували повторного «відкриття» в епоху Ренесансу, оскільки ніколи не зникали з кола професійного інтересу. Існують численні грецькі рукописи, а також арабські і латинські переклади його праць. Упродовж 1500 років вони неодноразово переписувалися з додаванням ілюстрацій, коментарів, вставок з арабських і індійських джерел.

«Віденський Діоскорид»

Багато з таких манускриптів збереглися до наших днів, найдавніші з яких відносяться до V-VII ст. н.е. Найвідоміший з них - «Віденський Діоскорид», що зберігається в Австрійській національній бібліотеці. Завдяки 435 ретельно виконаним малюнкам рослин і тварин, «Віденський Діоскорид» становить собою не тільки науковий, але і художній візирець візантійського стилю.

ГАЛЕН ПЕРГАМСЬКИЙ

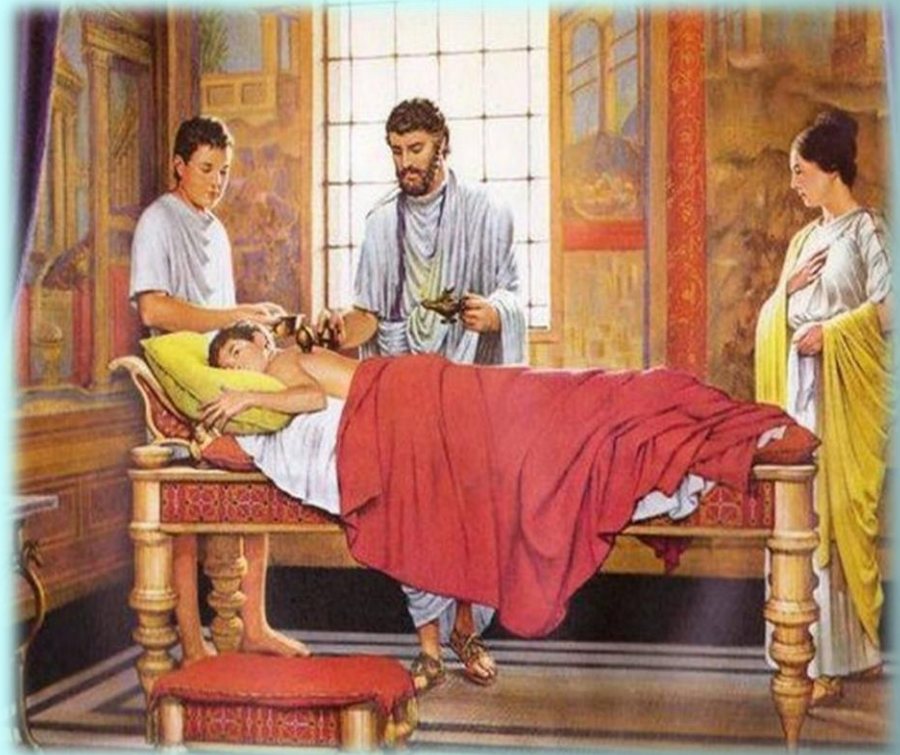

Гален чи Гален Пергамський (129 або 131, Пергам - близько 200) - грецький лікар, хірург і філософ римської доби. Якщо в Давній Греції найбільш відомим лікарем був Гіппократ, то в Римі особливо шанували Клавдія Галена. Він займався медициною і наукою, а також залишив велику кількість праць, присвячених фармакології і методам терапії. Ним описано 304 цілющі рослини, 80 ліків тваринного і 60 мінерального походження. Він застосовував їх у вигляді відварів, настоянок, порошоків і інших форм.

По поверненню в Пергам, Гален став лікарем гладіаторів. Практика в школі гладіаторів збагатила його знання: він міг бачити різні травми, спостерігати за хворими та пораненими, слідкувати за перебігом різних хвороб.

У 164 р. Гален вирушив у Рим, де провів більше 30 р. У своїй практичній діяльності користувався винятковою популярністю, був медиком при дворі кількох імператорів. За блискуче виконання обов'язків лікаря імператор Марк Аврелій нагородив його золотою медаллю на золотому ланцюжку.

Гален, ставши популярним лікарем, лікував хворих з римської знаті, але і не відмовляв у допомозі незаможним хворим. Римський патрицій Боецій разом з друзями Галена наполіг на відкритті курсу лекцій. На своїх лекціях Гален демонстрував розтин різних тварин.

До нас дійшло близько 80 робіт Галена. Вони стосуються анатомії, фізіології, патології, фармакології, терапії, гігієни, дієтології, акушерства і ембріології. Гален ретельно вивчав анатомію і в своїх дослідженнях прагнув спиратися на добуті шляхом анатомування факти.

Гален розглядав медицину не як звичайне ремесло. Справжній лікар, вважав він, повинен бути освіченою людиною, філософом (*Quod optimus medicus sit – quoque philosophus*). Щоб опанувати медицину, потрібно довго і наполегливо вчитися.

ГАЛЕН «ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЧАСТИН ЛЮДСЬКОГО ТІЛА»

Гален написав близько 300 трактатів з медицини та філософії. У своїх працях він узагальнив досвід багатьох поколінь медиків, починаючи з Гіппократа. Гален систематизував основні положення античної медицини в області анатомії, фізіології, поняття хвороби, терапії та попередження захворювань і створив систему медичних поглядів. **Ця система в силу її теологічного спрямування дістала підтримку церкви і в трансформованому вигляді впливала на розвиток медицини впродовж 1300 років.**

Гален описав 300 м'язів, а також середній мозок, сім пар черепно-мозкових нервів, блукаючий нерв; здійснюючи дослідження з перерізування спинного мозку свиней наочно продемонстрував функціональну відмінність між передніми (руховими) і задніми (чуттєвими) корінцями спинного мозку.

Положення Аристотеля «природа все робить доцільно» було для Галена основним. З нього він виходив у своїй дослідницькій роботі, у трактаті “Про доцільність частин людського тіла”, який складається з 17 великих розділів («Про руку, «Про кисті, передпліччя, плече», «Про ногу», «Про органи травлення», «Про органи дихання», «Про голову, мозок, органи почуттів», «Про череп, мозок, нерви мозку», «Про очі», «Про лице та щелепи», «Про шийний відділ та інші відділи хребта», «Про будову хребта», «Про статеві органи», «Про частини плоду та тазостегновий суглоб», «Про нерви, артерії та вени»), досліджуючи функцію того чи іншого органа, того чи іншого життєвого процесу, **він не ставив для себе питання, чому і як відбувається цей процес, а намагався лише з’ясувати, для чого він призначений вищим розумом.**

C L
GALENI
PERGAMENI
 OMNIA, QVAE EXTANT,
 IN LATINVM SERMO-
 NEM CONVERSA.

QVIBVS POST SVMMAM ANTEA ADHIBITAM
 diligentiam, multum nunc quoque splendoris accessit, quod lo-
 ca quamplurima ex emendatorum exemplarium
 collatione & illustrata fuerint & castigata.

HIS ACCEDVNT NUNC PRIMUM CON. GESNERI
 Praefatio & Prolegomena tripartita, De vita GALENI,
 cumq. libris & interpretibus.

EX III. OFFICIN. FRODENIANAE EDITIONE.

M. D. LXII.

Классицизм Гален и его труды — академик АМН СССР В. Н. Терновский
 Естественниоисторические взгляды Галена — член-корреспондент АМН СССР Б. Д. Петров
 Классицизм Гален «О назначении частей человеческого тела». Перевод с древнегреческого проф. С. П. Кондратьева. Под редакцией В. Н. Терновского

3
 30
 55

ТОМ I

Книга первая. Главы I — XXV О руке
 Книга вторая. Главы I — XIX О кисти, предплечье и плече
 Книга третья. Главы I — XVI О ноге.
 Книга четвертая. Главы I — XX Об органах пищеварения
 Книга пятая. Главы I — XVI Об органах пищеварения
 Книга шестая. Главы I — XXI Об органах дыхания
 Книга седьмая. Главы I — XXII Об органах голоса
 Книга восьмая. Главы I — XIV О голове, мозге и органах чувств

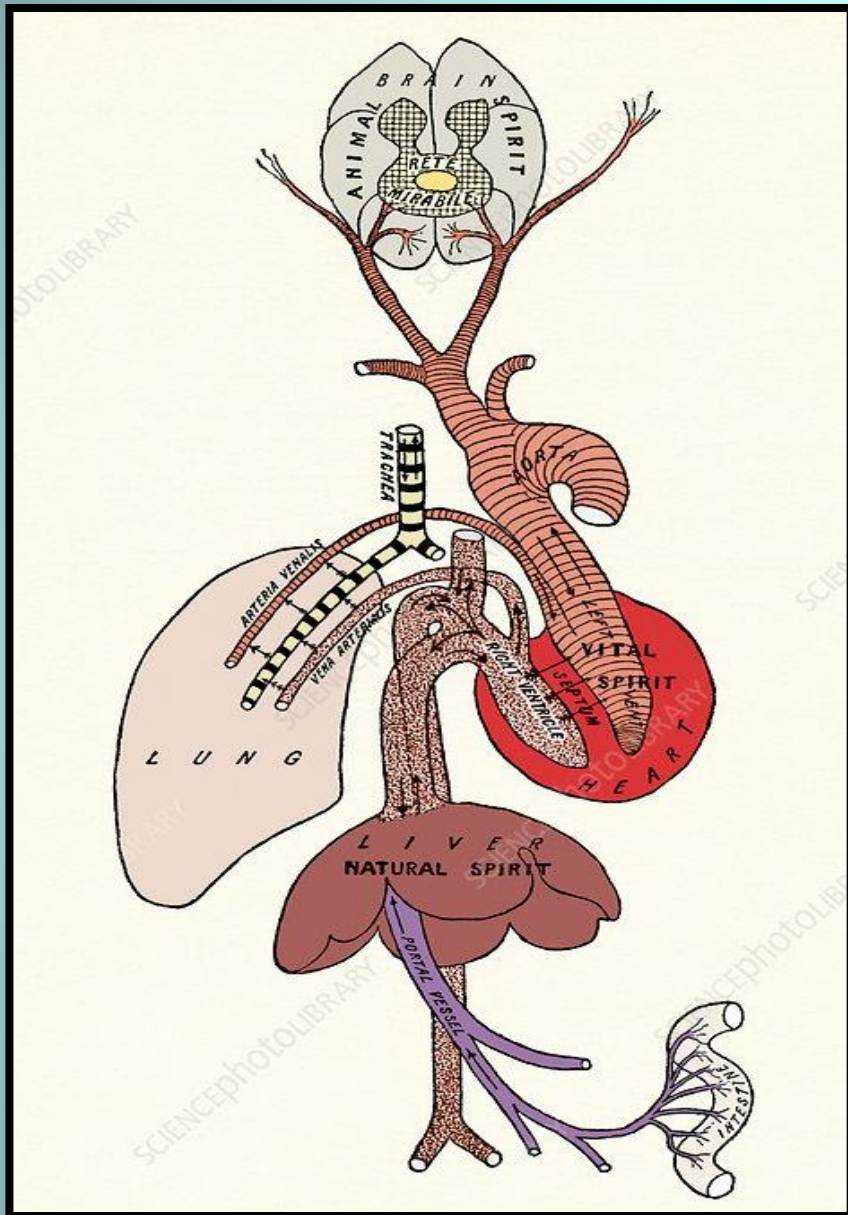
55
 89
 129
 186
 193
 219
 257
 290

ТОМ II

Книга девятая. Главы I — XVIII О черепе, мозге и о нервах черепа
 Книга десятая. Главы I — XV О глазах
 Книга одиннадцатая. Главы I — XX О лице и челюстях
 Книга двенадцатая. Главы I — XVI О шейном отделе и остальных отделах позвоночника
 Книга тринадцатая. Главы I — XIII Строение позвоночника
 Книга четырнадцатая. Главы I — XIV О половых органах
 Книга пятнадцатая. Главы I — VIII О частях плода и тазобедренном суставе
 Книга шестнадцатая. Главы I — XIV О нервах, артериях и венах
 Книга семнадцатая. Опляог
 Примечания В. Н. Терновского
 Словарь собственных имен, географических и иных названий к трактату Галена «О назначении частей человеческого тела» — Составитель В. Н. Терновский

319
 345
 374
 409
 435
 462
 487
 507
 536
 544
 549

Центром кровоносної системи Гален вважав **не серце, а печінку і кров**, що утворюється в печінці і розноситься через серце по тілу, живить його, причому тіло повністю вбирає всю кров і вона не вертається назад, а в печінці утворюється наступна партія крові, яка вбратиметься тілом. Ця концепція надовго пережила автора, проіснувавши аж до відкриттів Андреаса Везалія та Вільяма Гарвея (XVI ст.).

Система кровообігу за Галеном

Гален з'ясував, що стінки кишок, артерій, матки та інших органів не однорідні, а складаються з кількох шарів, що в м'язах є сполучнотканинні волокна і гілки нервів, а не одна м'язова речовина.

Гален дослідив будову дихальної трубки, описав апарат дихання (гортань, жорстку артерію (трахею), бронхи, легені та їх судинний апарат, серце, його лівий шлуночок і системи судин, легеневі артерії і вени). Він порівнював будову гортані з будовою флейти.

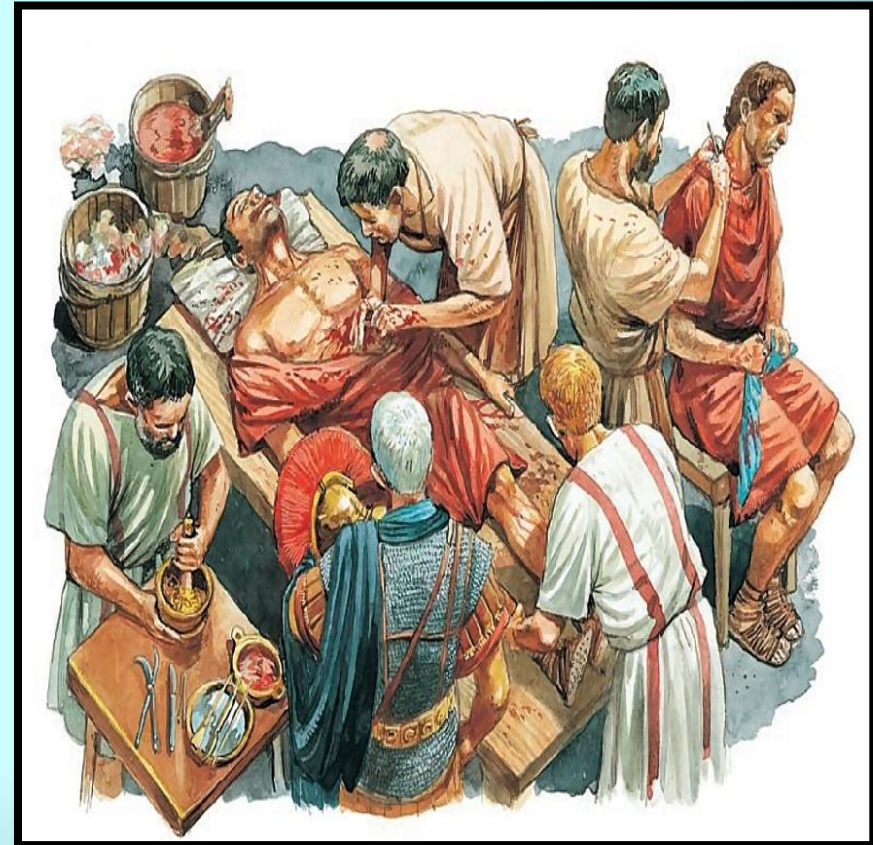

Центром психічного життя, в своєму, звичайно, розумінні, він визначив **мозок**. Він вважав, що основою мислення є лише те, що сприймається через чуття, - “nihil est in intellectu, quad non prius fuerit in sensu”.

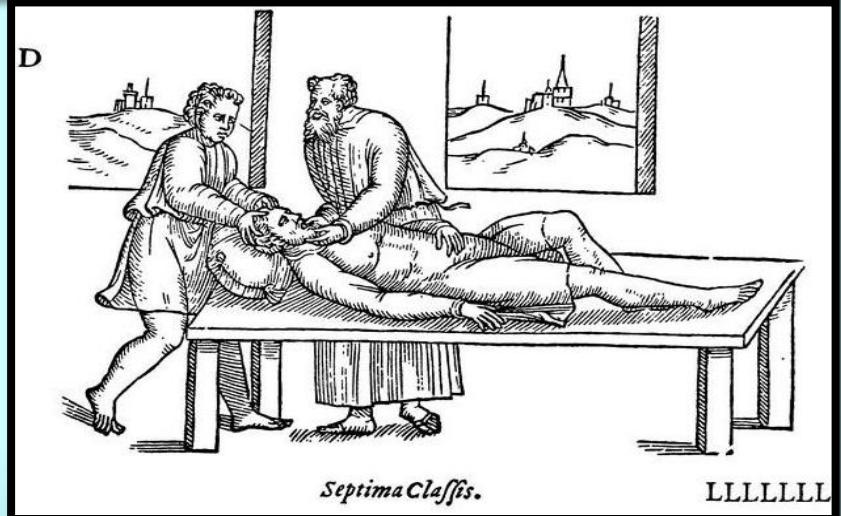
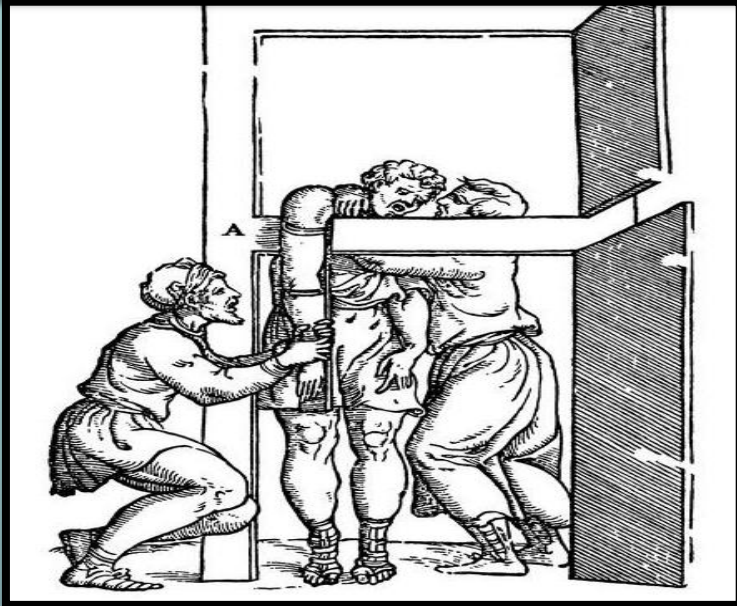
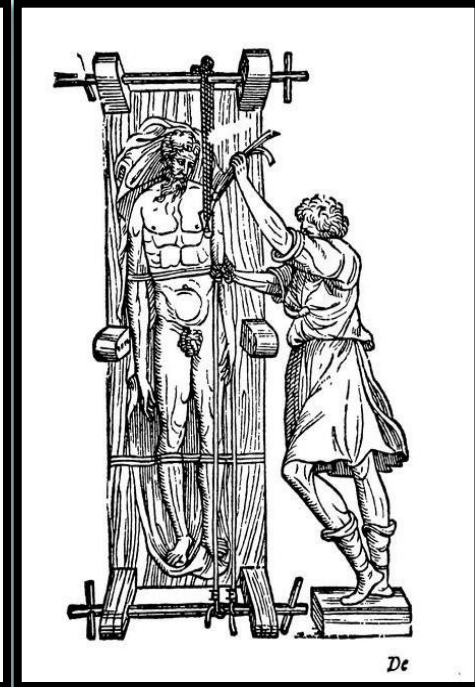
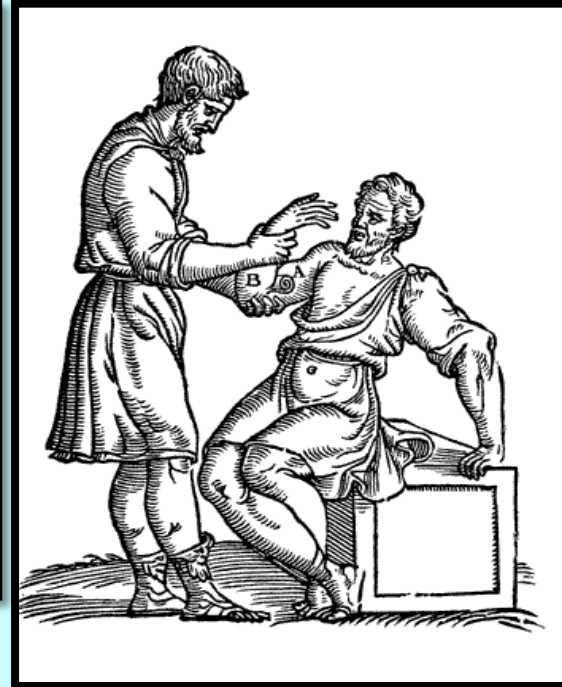
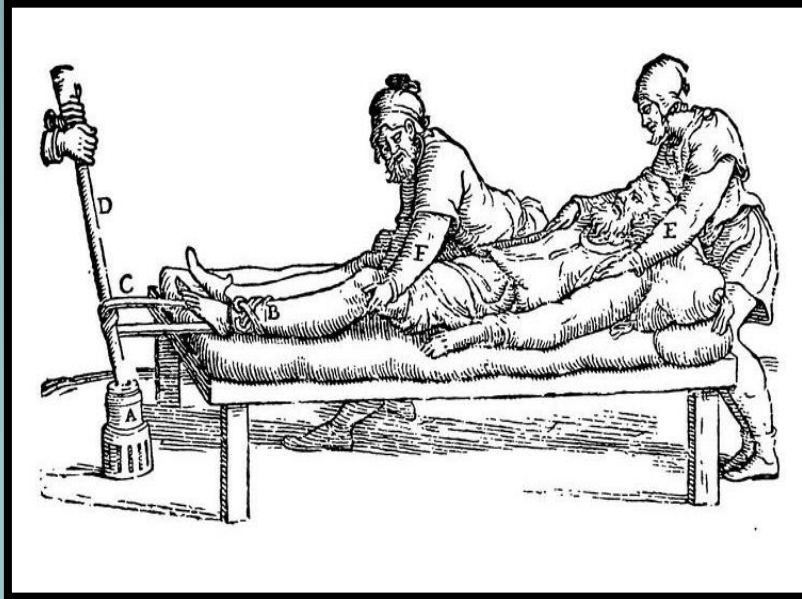
Вивченню головного мозку присвячені восьмий і дев'ятий розділи трактату «Про доцільність частин людського тіла». Розтин мозку дозволив Галену правильно описати центри головного мозку, з'ясувати значення мозочку та спинного мозку. Описуючи нервові вузли, назвав їх **гангліями**. Гален підкреслював важливість сонних артерій для живлення мозку.

Проводячи досліді на тваринах Гален довів існування рухових і чутливих нервів. Гален розрізняв три групи нервів. В першу він виділив нерви, які відходять від органів чуття і мають відношення до сприйняття відчуття. В другу – ті, які йдуть до м'язів і беруть участь у рухах, а в третю він включив ті нерви, які йдуть до внутрішніх органів. За сучасною термінологією третя група – **вегетативна нервова система**.

Трактат Галена «Про доцільність частин людського тіла» став посібником для лікарів-практиків, він учив діагностувати захворювання, розглядаючи організм як єдине ціле. Гален підкреслював, що лікар, який знає правильне розташування органів та їх призначення, зможе поставити правильний діагноз, здійснити необхідне лікування, або провести операцію.

ЛІКУВАЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ ЗА ГАЛЕНОМ

«Мені часто доводилося водити рукою хірургів, мало витончених в анатомії, і тим врятувати їхню унікальність від публічної ганьби»

«Займаючись медициною до старості, я до цього дня не мав приводу червоніти за призначене мною лікування і діагноз, - що, як я бачив, бувало з найславнозвіснішими лікарями»

Гален

Видатний анатом XIX ст. Жорж Кюв'є характеризував Галена так: «Гален набагато вище Аристотеля як анатом, фізіолог і лікар. Він перший справжній анатом старожитності».

Гален започаткував розвиток фармакології. Досі «галеновими препаратами» називають специфічні настоянки та мазі. Він систематизував уявлення античної медицини у вигляді єдиного вчення, що залишалось теоретичною основою медицини фактично до завершення Середньовіччя.

Розвиток фітотерапії

Трави збирали і сушили вдома і там же готували ліки. Крім того, були спеціальні «фармакополи» (торговці ліками), які торгували травами, настоянками та порошками та були, в основному, шарлатанами.

Коли Помпей розбив Мітридата, до його рук потрапили записи понтійського царя про лікувальні рослини.

В Римі існував невеликий ботанічний сад, де вирощували лікарські рослини.

Більшість ліків у Римі виготовляли на основі трав і рослин. У період Республіки люди самостійно готували різні настоянки за традиційними рецептами.

У період Імперії почали відкриватися аптечні лавки, де продавали готові мікстури та лікарські препарати.

Аптекарями переважно були жінки.

Аптекарі розтирали рослини і мінерали у ступці і виготовляли із них пілюлі чи мазі, а також спиртові мікстури від кашлю.

NB!

- **розмарин** – використовували для покращення зору
- **шалфей** – основний засіб від кашлю
- **фенхель** – заспокоював нерви
- **мелісу лимонну** – приймали від головного болю
- **насіння гірчиці** – використовували для лікування зміїних укусів
- **часник** – давали воїнам для укріплення здоров'я, для лікування серця
- **немита шерсть** – засіб для лікування виразки
- **оман** – цю траву використовували для лікування розладів травленням
- **яєчний жовток** – лікувальний засіб при дизентерії
- **варена печінка** – необхідно споживати при болях в очах
- **пажитник** – лікувальний засіб при захворюванні легень, особливо пневмонії
- **капуста** – засіб від похмілля, ліки від ран і виразок
- **сільфій** – використовували як протизапальний засіб, лікувальний засіб при лихоманці, кашлю, болю в горлі, розладах шлунка, бородавок
- **верба** – використовували як антисептик

Методи лікування і лікарські засоби

Римляни використовували широкий спектр лікарських засобів рослинного походження та інших засобів, включаючи:

фенхель

немита шерсть

оман

яєчний жовток

шавлія

верба

часник

варена печінка

пажитник

сільфій

капуста

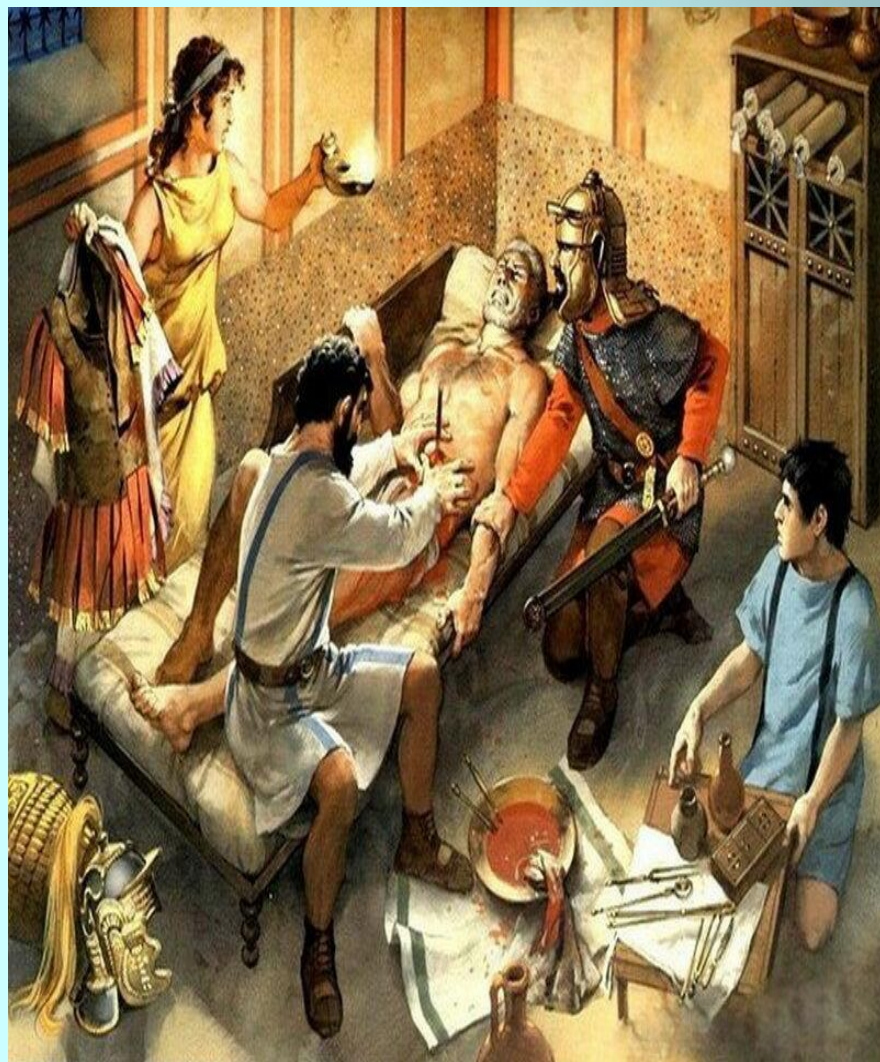
ДОІСТОРИЧНА ВІЙСЬКОВА МЕДИЦИНА

«Військова медицина» як така з'явилася разом з людиною розумною і першими конфліктами із застосуванням каміння і дубинок. На сьогодні відомо багато скелетів неандертальців **зі слідами залікованих переломів**. Ефективність роботи доісторичних костоправів була досить висока: успішне зрощення кісток зафіксовано більш ніж у 70% випадків, і вже напевно далеко не всі ці травми були отримані в результаті нещасних випадків. Однак формально військова медицина була виділена як в окрему науку, так і в спеціалізоване відомство при армії тільки в Римській Імперії

РОЗВИТОК ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ

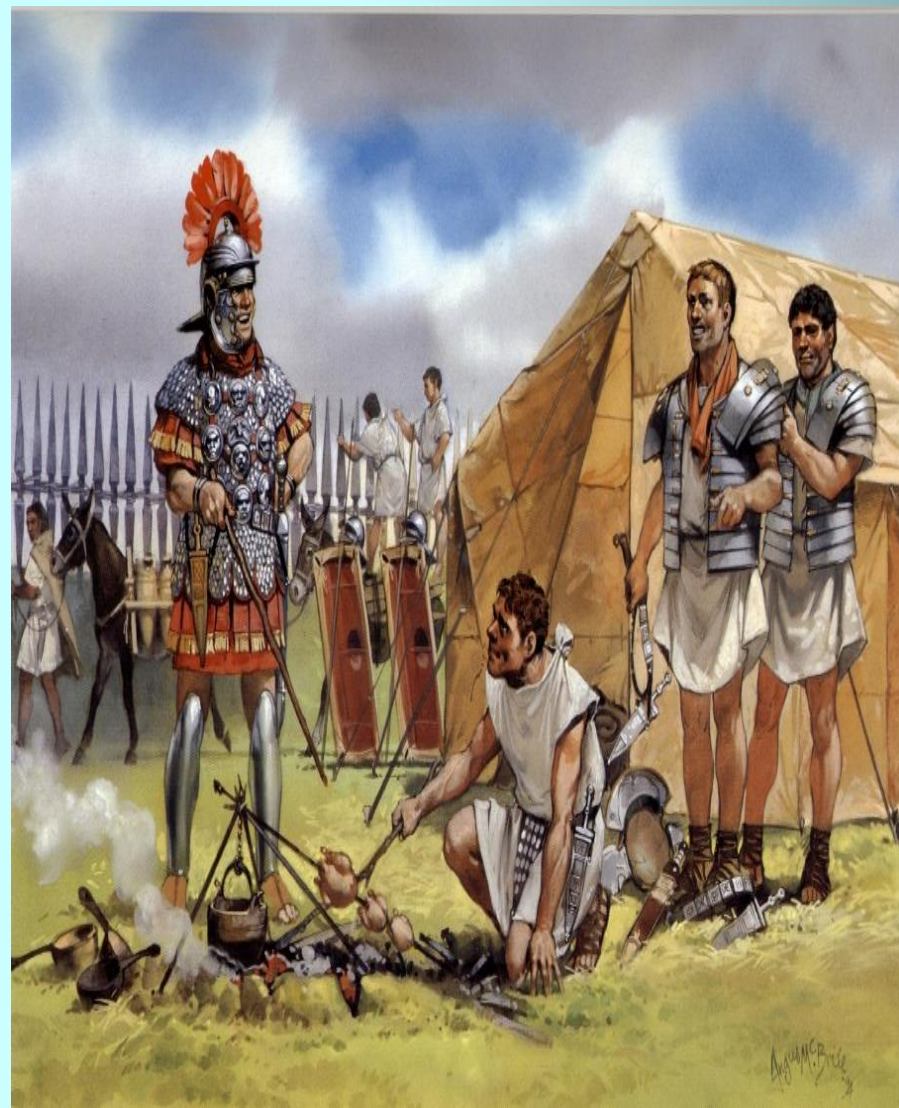
Далекі походи римських легіонів сприяли виникненню різноманітних захворювань. Щоб зберегти боєздатність армії було призначено постійних лікарів, створено військові госпіталі (**валетудинарії**, буквально — здравниці), а в часи Цезаря з'явилися перші сліди систематичного догляду за пораненими. В армійському таборі при величезному скупченні людей на обмеженій території санітарні правила повинні були виконуватись неухильно. Здоров'я легіонера, а отже, і його можливість без зволікань виконати наказ, були на першому місці

РИМСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ТАБІР

Офіцери контролювали рівень якості товарів, що поставляються, особливо води, враховувалися всі дрібниці - вбиральні, чистота і зручність одягу, ветеринарна робота; все це було під пильним наглядом префекта табору.

Гігієнічні вимоги до облаштування табору можна зустріти в описах багатьох авторів.

Публій Флавій Вегецій Ренат (*Publius Flavius Vegetius Renatus*) (кін. IV — поч. V ст.) — римський військовий історик і теоретик; у 390-410 рр. написав трактат *De re militari*¹ — перша праця, що дійшла до нашого часу, про військове мистецтво, яка створена на основі римських джерел. Трактат складається із 4 книг (118 глав): містить історію військового мистецтва Рима, пропозиції Вегеція щодо реорганізації армії.

Вегецій радить намети ставити на сухому і піднесеному місці, у холодну погоду робити необхідний запас теплого одягу для воїнів; *особливу увагу слід звернути на якість води, щоб не було неприємностей з кишківником. Постраждали та хворі зобов'язані відпочивати, а отже, лікарні необхідно облаштовувати далі від галасливих майстерень легіону, де ремонтують зброю і обладунки.*

Medicus legionis, medicus cohortis

В кін. I – поч. II ст. н.е. в римських військах з'явилися лікарі-професіонали. Перші відомості про військового хірурга армії імператора Нерона - Діоскорида - відносяться до I ст.

У кожному легіоні був головний лікар (*medicus legionis*), у кожній когорті (а легіон складався з 10 когорт) - по 4 лікаря (*medici cohortis*). Медики забезпечували легіонерів обов'язковим перев'язувальним матеріалом, учили їх користуватися бинтами на благо собі і пораненим товаришам. Жодне судно не могло залишити порт, не маючи на облавку лікаря.

ВІЙСЬКОВІ МЕДИКИ В БОЮ

У Візантійській імперії у військах сформувалися **санітарні команди**, що склалися з 8-10 людей. Фізично здорові, кремезні санітари називали себе ***deputati***, що означає **посланці**. Кожному «депутату» надавалися кінь і сідло зі стременами на один бік.

Капсарії, кінні санітари (назва мотивована найменуванням спеціальної сумки з польовою аптечкою – *сарса*), які керували маленьким загonom ***носіїв***, або надавали першу допомогу конкретно протягом битви в ближньому тилу, куди перетягували поранених, або терміново евакуювали їх в лікарню, де постраждалі потрапляли в руки лікарів. Іншими словами, вже тоді була організована **медична евакуація**.

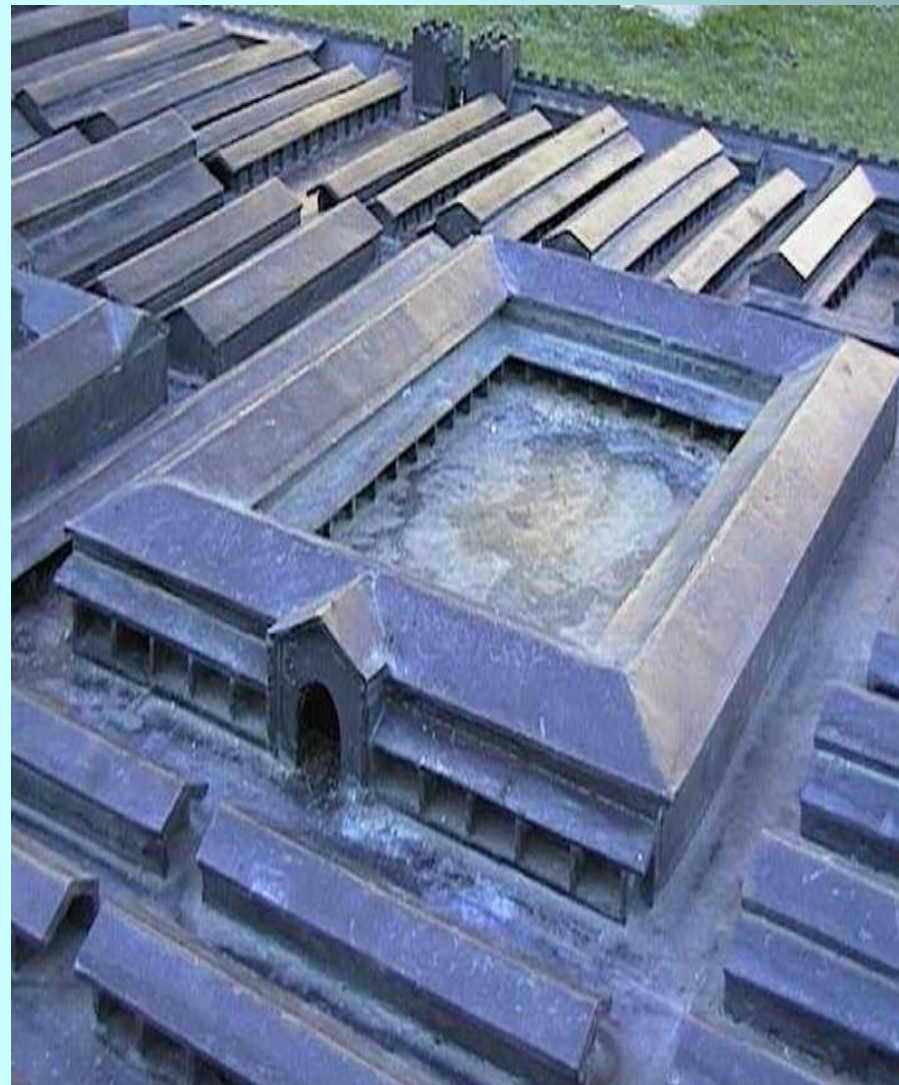
За кожного врятованого воїна цей медичний персонал отримував нагороду золотом.

ЗАСНУВАННЯ ВАЛЕТУДИНАРІЇВ

Поруч з кожним великим військовим табором знаходився госпіталь - валетудинарій (від лат. valetudo, inis - «здоров'я»). Валетудинарії, що будувалися в retentura, задньої і найбільш віддаленої від противника частини табору, обслуговували великі військові з'єднання, зазвичай два-три легіона (12-13 тис. воїнів) - загальна місткість госпіталю становила близько 200 ліжок (1 ліжко – на 50-60 воїнів). Поруч часто зводився вівтар, присвячений Ескулапу, богу лікарського мистецтва.

Антична медицина не передбачала протягувати руку тому, кого вже подолала недуга. Допомога безнадійно хворому порушувала волю богів, і лікар не міг заперечувати вирок, який вони винесли людині.

ВАЛЕТУДИНАРІЇ

Спочатку валетудінарії були дерев'яними, лише до II століття н.е. звиклі до однаковості й уніфікації римляни почали будувати типові військові шпиталі з каменю - споруди дуже величні й оснащені всіма зручностями. У стандартному вигляді це була прямокутна одноповерхова будівля 60-100 метрів з внутрішнім двором-атріумом, необхідним опаленням, каналізаційним стоком, по можливості - водопроводом, палатами на 5-6 чоловік, окремими операційними і складами для лікарських трав, перев'язувального матеріалу та інструментів. На даний момент найкраще зберігся валетудінарій у м. Карлеон в Уельсі - на довгий час влаштувавшись в провінції Британія, легіони звели і широкі терми при військовому госпіталі. Забезпечувався валетудінарій (як і вся армія) централізовано.

СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

Виникнення і становлення судової медицини пов'язане із зародженням і оформленням державності. У законоположеннях древніх держав зустрічаються вказівки на застосування антропологічних та медичних знань при вирішенні питань цивільного та кримінального права, а в письмових пам'ятках Стародавнього Риму, Стародавньої Греції, Індії, Китаю та ін. - відомості про залучення осіб, обізнаних в медицині, для вирішення деяких спеціальних питань, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю або зі смертю людини.

СТАНОВЛЕННЯ СУДОВОЇ МЕДИЦИНИ

Одним з найбільш ранніх письмових джерел, в якому згадується застосування медичних знань для вирішення юридичних питань, є біографічна книга Гая Светонія Транквіла «Життя дванадцяти цезарів». Ця подія відбулася в 44 р. до н.е. в Стародавньому Римі, коли на 56-му році життя під час палацового перевороту був убитий римський імператор Юлій Цезар. Придворний лікар Антістій проводив дослідження трупа вбитого імператора і встановив, що Юлію Цезарю було нанесено 23 рани, з яких друга рана, нанесена в область грудей (*quod secundo loco in pectore acceperat*), виявилася, на думку лікаря, смертельною.

Серед істориків Стародавнього Риму до цього часу не мають одностайної думки щодо цієї події.

Одні вважають, що це дослідження проводилося за дорученням друзів і сподвижників Юлія Цезаря, щоб довести факт вбивства імператора і таким чином обґрунтувати незаконність приходу до влади наступного імператора - Божественного Августа. Інші вважають, що ініціатором був сам Божественний Август і метою дослідження був доказ законності приходу його до влади.

Для нас ці історичні нюанси не є істотними. Найголовніше, що вже в 44 р. до н.е. медичні дані використовувалися, може й не систематично, для вирішення юридичних і навіть політичних проблем.

Римські лікарі (за Адріана, 76-138 рр.) разом з юристами розробляли закон про строк вагітності.

Кодекс Юстиніана, що слугував уніфікації римського права (529-534 рр.), підкреслює значення лікарів у судовому процесі: «*Medici non sunt propriae testes, sed magis est iudicium quam testimonium*», тобто «Лікарі власне не свідки, вони більше судді, ніж свідки».

МЕДИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ

